

11. Чехия и Словакия в XX веке: очерки истории. В 2 кн.– М.: Наука, 2005. – Кн.1. – 453 с.

РЕЗЮМЕ
РАСПАД АВСТРО-ВЕНГЕРСКОЙ МОНАРХИИ И
ПРОБЛЕМЫ СОЗДАНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ГОСУДАРСТВ
В ЦЕНТРАЛЬНО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЕ

Виднянский С.В. (Київ)

Предметом рассмотрения в статье являются главные политические последствия Первой мировой войны. Распад государств-империй, поражение имперского мышления, а также появление на их руинах самостоятельных государств и новое соотношение сил на международной арене не только существенно изменили геополитическую карту европейского континента, но и принесли надежды нового устройства послевоенной Европы на основаниях национального равноправия и мирного сосуществования народов, демократизации и гуманизации европейского общества. Впрочем, к сожалению, эти надежды истощенных войной миллионов людей так и остались неосуществленными. Если 1918–1919 года казались началом эры демократии в Европе, то вскоре ситуация изменилась к обратному: в скором времени на Старом континенте воцарились автократические, тоталитарные режимы, которые через двадцать лет, еще при жизни участников Первой мировой войны, ввергли народы в новую, Вторую мировую войну (1939-1945 гг.), еще более ужасную и жестокую, чем предыдущая.

Ключевые слова: Первая мировая война и ее последствия, Центрально-Восточная Европа, создание национальных государств, политические режимы, межвоенный период.

SUMMARY
DISINTEGRATION OF THE AUSTRO-HUNGARIAN MONARCHY AND
PROBLEMS OF CREATION OF THE NATIONAL STATES
IN THE CENTRAL - EAST EUROPE

S. Vidnyansky (Kyjiv)

Dealt with in the paper are the main policy implications of the First World War. The collapse of empires, the defeat of imperial thinking, as well as their appearance on the ruins of independent states and the new balance of power in the international arena not only significantly changed the geopolitical map of the continent, but also brought hope of a new device on the basis of postwar Europe of national equality and peaceful coexistence of peoples, democratization and humanization of European society. However, unfortunately, those hopes of millions of people exhausted by war and have remained unfulfilled. If the 1918-1919 year, seemed to be opening the era of democracy in Europe, the situation changed soon to the contrary: in a short time on the Old continent's autocratic reign, totalitarian regimes, which twenty years later, during the life of the participants of the First World War plunged the people into a new, Second World War I (1939-1945), even more horrible and cruel than the last.

Key words: First World War and its aftermath, the Central-Eastern Europe, the creation of nation states, political regimes, the interwar period.

УДК 94(477)(1-15) «1919/1939»

ЗОВНІШНІЙ ЧИННИК У РОЗВИТКУ ЗУНР

Кріль М.М. (Львів)

В статті досліджено міжнародний фактор в історії ЗУНР. Відзначені дипломатичні заходи українських лідерів у протидії спробам інкорпорації Галичини до складу Польщі. Окремо розглянуті взаємини ЗУНР з урядами Чехословаччини і Угорщини, підкреслена їхня позиція щодо української держави в Галичині. Зроблено висновок, що питання існування ЗУНР упродовж 1919–1920 рр. належало до найбільш суперечливих об'єктів міжнародної політики. Українські національні лідери змушені були постійно відстоювати саме право на існування власної держави.

Ключові слова: Західноукраїнська Народна Республіка, Східна Галичина, міжнародна політика, Польща, Чехословаччина, Угорщина, українська державність.

У роки Першої світової війни значною мірою активізувалися національно-визвольні рухи поневолених народів Центрально-Східної Євро-

пи і радикалізувалися їхні державотворчі програми. В умовах воєнних поразок і під внутрішнім тиском антигабсбурзьких сил розпалася Авс-

тро-Угорщина. На її руїнах відновилися колись незалежні держави, щоправда в інших кордонах, виникли також нові. Колишні історичні традиції у поєднанні з новими політичними умовами визначили форму їх правління та внутрішній устрій як конституційних монархій та республік. Зокрема, суб'єктами міжнародного права ставали Австрія, Угорщина, Чехословаччина, Держава словенців, сербів і хорватів, Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР) та ін.

Із самого початку уряди новостворених держав наштовхнулися на тиск політичних реалій, пов'язаних передовсім з проблемою єдності розділених етнічних земель, але найбільше з питанням територіальної цілісності. Нові державні кордони не співпадали з межами колишніх володінь. Упродовж століть Габсбурги намагалися юридично обґрунтувати належність придбаних земель до своєї корони. Складним для вирішення політичним вузлом стало питання Польщі. Польським концепціям держави протистояла ідея світової більшовицької революції. Уряд В. Леніна намагався якщо не повернути, то принаймні контролювати західні землі колишньої Росії, щоб мати необхідний плацдарм для дальших своїх дій [6, с.80–87].

Особливо в складній ситуації опинилися українські національні і політичні лідери. Після проголошення ЗУНР в листопаді 1918 р. українцям довелося зі зброєю в руках відстоювати не лише територіальну цілісність своїх етнічних земель, але й, на відміну від інших народів, навіть право утворити власну державу. І це, незважаючи на той факт, що в минулому вони її мали, але з різних причин втратили.

Перебування українських етнічних земель упродовж віків у складі різних монархій (польських королів, молдовських правителів, Габсбургів, Романових) визначили особливості процесу дер-

жавотворення на початку ХХ ст. Відомо про існування кількох українських держав, які були проголошені на руїнах імперій Романових і Габсбургів: Українська Народна Республіка (7 листопада 1917 р.), Українська держава або Гетьманат П. Скоропадського (29 квітня 1918 р.), Кубанська Народна Республіка (6 лютого 1918 р.), Українська Соціалістична Радянська Республіка (25 грудня 1917 р.), Західноукраїнська Народна Республіка (1 листопада 1918 р.). Їхні лідери виходили з наявної політичної ситуації, ставили перед собою різні державотворчі завдання, опиралися в своїх діях на різні внутрішні сили, пробували об'єднуватися, шукали підтримки ззовні.

Проте світ не поспішав ні з підтримкою, ні з визнанням. У найкращому становищі виявилася УНР, яку як самостійну державу вже на Брестських переговорах в лютому 1918 р. визнала de jure Німеччина, а слідом за нею Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина. Згодом перелік держав, які встановлювали дипломатичні зв'язки з УНР, мав тенденцію до збільшення. Не так було з іншими українськими державами, в т.ч. із ЗУНР. Остання досягла значних успіхів у внутрішньому житті, передовсім у заходах адміністративно-організаційного, соціально-економічного, культурного характеру. Багато заходів внутрішньої політики ЗУНР виявилось проблематично втілювати в життя внаслідок війни з відродженою Польщею, яка мала необґрунтовані претензії до української етнічної території. З цього приводу появилось багато літературної сатири. Зокрема, у травні 1919 р. український поет і фольклорист І. Пасічинський з цього приводу написав ряд віршів на тему українсько-польських відносин та єдності усіх українських земель. Майже всі вони (це понад три тисячі поезій) залишилися неопублікованими. В одному з них він гостро сатирично писав:

Кукуріку – когут піє.
Бачте люде, лях дуріє.
Не дуріє, вже здурів,
Каже місто польське Львів...

Ляхам уми помрачило, –
Львів будував князь Данило
В честь свого сина Льва
Українська тут земля.

Ми не хочем Польщі руйнувати
Ми не хочем різати ляхів
Землю рідну нам обороняти
Від завятих чужих хижаків [1, арк.156зв].

Так ставився простий народ, переважно по селах до українсько-польського збройного протистояння. Натомість, інакше виглядала ситуація на загальнодержавному рівні. Вирішуючи внутрішні питання державного будівництва, уряд

ЗУНР виняткового значення надавав безпосередньо і зовнішньополітичній діяльності. Вона зводилася до двох основних напрямків: відносини з УНР і визнання ЗУНР іншими державами, передусім Антантою.

У взаємовідносинах з УНР головною метою було досягнення державного об'єднання, яке розглядалося як державна єдність та засіб об'єднати сили в боротьбі проти експансії Польщі на українські землі. Дипломатичні відносини з УНР завершилися підписанням 1 грудня 1918 р. у Фастові прелімінарного договору, який був першим важливим міжнародним актом уряду ЗУНР, успіхом його дипломатії. Ратифікований 4 січня 1919 р., він започаткував об'єднання двох українських держав вже 22 січня під назвою УНР, в якій ЗУНР отримала офіційне найменування «Західні області УНР». Можна було сподіватися, що ця злука знайде подальший розвиток і зміцнення. Проте цього не сталося передовсім через розходження в оцінці союзу лідерів двох держав.

Не випадково польський фактор став визначальним не лише у внутрішній, але й зовнішній політиці ЗУНР. Найрельєфніше це виявилось на Паризькій мирній конференції, де українське питання вирішувалося, як не парадоксально, без українських представників. Справа в тому, що до Парижа делегації УНР і ЗУНР прибули без формального запрошення, а відтак не були визнані повноправними учасниками. Глава делегації ЗУНР В. Панейко як державний секретар закордонних справ мав завдання *«домагатися державної незалежності ЗУНР у переможних державах, що скликали були цю мирну конференцію, зокрема у членів Найвищої ради, з огляду на те, що Польща пішла війною проти західноукраїнської держави»* [7, с.3–4]. Ситуацію загострювало й те, що, фактично, обидві українські делегації, незважаючи на державну злуку 22 січня 1919 р., діяли самостійно. Хоча 30 березня 1919 р. була погоджена позиція між двома урядами, зовнішня політика уряду Є. Петрушевича не завжди збігалася з курсом УНР. 10 лютого 1919 р. глава делегації УНР Г. Сидоренко зробив першу офіційну заяву на конференції з проханням визнати державу як рівноправного учасника конференції. Аргументи, що УНР веде боротьбу проти більшовицької Росії, власне, на боці Антанти, були проігноровані.

За таких умов УНР і ЗУНР виявилися радше об'єктом, ніж суб'єктом міжнародної політики. Вони стали, певною мірою, заручниками інтересів великих і сусідніх держав. До УНР було негативне ставлення через її підписання у Бресті в лютому 1918 р. мирного договору, тоді як Антанта докладала максимальні зусилля до збереження єдиної Росії. Позицію щодо ЗУНР визначало геополітичне становище відродженої Польщі. Міжнародно-правове становище ЗУНР ускладнювалося й тим, що Австрія за Сен-Жерменським договором усі свої права на Галичину передала Найвищій раді Антанти [2, с.592]. Важливим фактором розгляду українського питання, передовсім у Галичині, була діяльність із

дискредитації ЗУНР польськими представництвами в Парижі та Лондоні. Вони поширювали заздалегідь неправдиву інформацію, що пов'язувалося намаганням пояснити і виправдати невдачі польської армії на фронті.

З огляду на таку ситуацію, українські національні та політичні лідери активізували свою діяльність через діаспорні організації, керівники яких мали контакти з державними очільниками передовсім у США та Канаді. Через них керівники ЗУНР намагалися обійти тиск передовсім з боку Франції, яка після Великої війни виявилася не лише в найкращому становищі, але й стала найбільш могутньою політичною силою у Європі. Це стало можливим тому, що її давня і постійна суперниця Німеччина та союзниця Росія зазнали політичного краху. За таких умов Франція почала пропагувати концепцію відновлення політичної рівноваги в Європі за рахунок відбудови єдиної Росії і створення сильної на цей раз Польщі як протизваги Німеччині.

Власне польський чинник став тим індикатором, який впливав на коливання європейської суспільної думки і водночас на позицію європейських урядів щодо українського питання в особі ЗУНР. Тринадцятий пункт програми В. Вільсона стосувався відродження Польщі в її етнічних межах, але нічого не згадував про українські землі. У рамках цих концепцій колишні підавстрійські українські землі розглядалися лише як частина Польщі. Не випадково Франція збройно їй допомогла, коли та воювала із ЗУНР. Ухвала від 7 квітня 1919 р. про перекинення армії Ю. Галлера в Галичину прирекла українців на воєнну, а разом з нею й державно-політичну поразку.

Дещо відмінною щодо українського питання була позиція Великої Британії, яка мала більш-менш правдиву інформацію про справжню ситуацію в Галичині. У Львові в грудні 1918 р. побував британський військовий аташе полковник Г. Вейд. Ознайомившись з проблемою на місці, він запропонував полякам негайно припинити війну. Це викликало справжню істерію серед польських правлячих кіл, через що британський уряд змушений був відкликати свого представника. Крім цього, офіційний Лондон не бажав посилення впливу Франції на сході і не поділяв її планів щодо створення великої Польщі. Можливо, це й визначило той факт, що він чи не єдиний першим підтримав державність галицьких українців. З цього приводу 5 червня 1919 р. британський прем'єр-міністр Д. Ллойд-Джордж так заявив: *«Сьогодні поляки мають усе, навіть якби втратили якусь із спірних територій, але мають 20 млн. вільних поляків і мають абсолютно об'єднану Польщу... Та вони тепер простягають свою руку по населення, яке не є їх власним. Вони висувають претензії до трьох з половиною мільйонів галичан»* [3, с.76].

Приблизно об'єктивну інформацію мав й уряд США завдяки перебуванню в Галичині його представників генерала Ф. Кернана і підполковника Е. Казяра. Зокрема, Е. Казяр писав, що поляки подають керівникам Паризької конференції навмисне невірну інформацію, а також спрямували армію Ю. Галлера на війну не проти більшовицької Росії, як це передбачалося домовленостями, а кинули її на український фронт. Через таку заяву американець був оголошений небажаною особою в Польщі [10, с.93 та ін.].

Отримані з різних джерел відомості по суті збігалися в своєму основному змісті. Це змусило Паризьку конференцію сформувати міжсоюзну делегацію для вивчення реальної ситуації в Галичині (т.зв. місія Ю. Бартелемі). Це була найважливіша військово-дипломатична акція конференції щодо ЗУНР. Однак Ю. Бартелемі тенденційно вивчав українсько-польську проблему. Більше того, він зумів у викривленому світлі представити ситуацію на конференції, що викликало жорсткішу політику Франції в українському питанні. Після того як В. Панейко проінформував президента США про діяльність і заангажованість місії Ю. Бартелемі, була сформована нова міжсоюзницька делегація. На цей раз представників США, Великої Британії, Франції та Італії очолив прем'єр-міністр Південно-Африканського Союзу Л. Бота. Хоча вона також не змогла примирити воюючі сторони, все таки наслідком її роботи став вихід ЗУНР з міжнародної ізоляції.

Відновлення польського наступу 14 травня 1919 р. викликало тривогу серед керівників Паризької конференції. Того ж дня делегація ЗУНР була офіційно запрошена на засідання Найвищої ради, де змогла висловити свою позицію. На жаль позитивного рішення українська сторона не отримала [4, с.253]. Унаслідок обговорення питання Найвища рада ухвалила передати Галичину під польське управління під контролем ліги Націй. Дипломати ЗУНР так і не змогли переконати міжнародну конференцію визнати українську державу об'єктом міжнародного права.

У нових умовах, протидіючи спробам інкорпорації Галичини до складу Польщі, українські лідери вдавалися до низки дипломатичних заходів. 14 травня 1920 р. уряд ЗУНР звернувся до західних держав з нотою про потребу утворення нейтральної незалежної західноукраїнської держави, до складу якої мали увійти Галичина, Холмщина, Підляшшя, Надсяння, Закарпатська Русь і Лемківщина.

Українське питання в Галичині значною мірою загострилося після того, як у квітні 1920 р. С. Петлюра підписав з поляками Варшавський договір. Він був вигідним для УНР, але в Галичині сприймався трагічно, бо його умови перекреслювали усю попередню боротьбу за незалеж-

ність [8, с.541 та ін.]. Уряд Є. Петрушевича, опинившись без армії та території, зосередив свою діяльність винятково на зовнішній політиці. При кожній нагоді він звертався до західних урядів з нотами і меморіалами, вимагаючи визнання незалежності ЗУНР.

Влітку 1920 р. у Спа в Бельгії працювала міжнародна конференція, скликана Верховною радою Антанти. У ній брали участь Великобританія, Франція, Італія, Японія, Португалія, Бельгія, а також Німеччина, Польща і Чехословаччина у питаннях, які їх безпосередньо стосувалися. Проблема ЗУНР спеціально не була винесена на порядок денний, але вона активно обговорювалася у зв'язку з територіальними претензіями Польщі.

Від самого початку противником польської політики у Галичині виступив Д. Ллойд-Джордж. Він також актуалізував на конференції питання про референдум на території ЗУНР. Згодом британський прем'єр-міністр писав, що *«галицька проблема завдавала нам безкінечні неприємності. Але винуватцями цього постійного неспокою були не більшовики, а польська агресія»* [Цит. за: 11, с.103]. Варто також зазначити, що Д. Ллойд-Джордж актуалізував на конференції питання про плебісцит у Галичині, тобто на території ЗУНР.

Незважаючи на такі обставини, західні держави не поспішали визнавати суверенітет ЗУНР. У липні 1920 р. польський прем'єр-міністр В. Грабський підписав договір, за яким Польща прийняла висунуті союзниками умови. Щодо української території говорилося як про невизначену міжнародну проблему, спеціальне обговорення якої мало відбутися на Лондонській конференції за участю українських представників. Ця конференція й прийняла ухвалу про східні кордони Польщі, які увійшли в історію як лінія Керзона.

Польські політики гостро реагували на таке рішення. Зокрема, В. Грабський писав, що Польща не може відмовитися від Львова і від Вільна. Далі він зауважував, що запропоновані умови не є трагічними для Польщі, оскільки йдеться про лінію, яку на даний час займає польське військо в Галичині. Тому за будь-яких умов ця земля залишиться у складі Польщі [5, с.21].

Конференція у Спа не врегулювала проблему існування ЗУНР як об'єкта міжнародного права. Через те уряд Є. Петрушевича надіслав Найвищій раді Антанти своє звернення. У ньому, зокрема, відзначалося, що поляки показали себе повністю нездатними до виконання наданого їм тимчасового мандата в Галичині. Тому уряд ЗУНР закликав Найвищу раду Антанти визнати українську державність. Фактично відтоді уряд Є. Петрушевича офіційно висунув і обґрунтував концепцію самостійності Галичини як основи соборної незалежної України. При цьому великі

надії він покладав на чергові міжнародні переговори. Вони не забарилися і вже 21 вересня 1920 р. у Ризі розпочала роботу мирна конференція. Для участі в ній була сформована делегація на чолі з К. Левицьким. На цей раз дипломати отримали чіткі письмові вказівки для дій. Принциповим було доручення Є. Петрушевича вплинути на більшовицьку мирну делегацію, щоб вона при переговорах з поляками стояла на становищі визнання державної самостійності Галичини.

Незважаючи, що Польща і радянська Росія не погодилися на офіційну участь делегації ЗУНР у переговорах, українська сторона продовжувала проробляти усі можливі переговорні комбінації з окремими учасниками конференції. Передовсім, дотримуючись інструкції Є. Петрушевича, представники ЗУНР шукали союзництва з радянською делегацією. Зокрема, вони провели переговори з Д. Мануїльським, наркомом закордонних справ УСРР, представниками Галревкому В. Бараном і Н. Хоминим та головою делегації РСФРР А. Йоффе. Радянська делегація прохолодно сприймала заяви і пропозиції представників ЗУНР, а А. Йоффе навіть категорично заявив, що невідомо, «чи ми й половини України не відступили б Польщі за мир, бо не можемо воювати з цілим світом. Мусимо внутрі працювати. Це вимагає 2–3 роки. З вашою нотою звертається запізно. Галичина залишається на польській стороні до припинення війни. А потому плебісцит. Припускаю, що й поляки на це згодяться» [Цит. за: 9, с.85–86]. Цілком очевидно, що радянська делегація мала вказівку укласти мир з Польщею будь-якою ціною, у т.ч. знехтуванням інтересів такої держави як ЗУНР. Тим більше, що польська сторона в Ризі була дуже категоричною, і за її словами справа Галичини – це внутрішня справа Польщі, оскільки Галичина ніколи до України не належала [Цит. за: 9, с.97–98].

Водночас делегація ЗУНР наполегливо виборювала місце своєї держави на міжнародній арені, намагалася вплинути на світову громадськість. Вона провела переговори з представниками Великої Британії, Латвії, еміграційного уряду Білорусі. Однак істотної зміни на перебіг подій вони не зробили. Після того, як домовленість між радянською Росією і Польщею була оформлена офіційно, дипломати ЗУНР підготували ноту протесту, в якій назвали Польщу, радянську Росію і радянську Україну некомпетентним форумом для вирішення державної справи українців Галичини. Цією нотою вони закликали світову громадськість вирішити питання і не допустити, щоб після розвалу Австрійської імперії «... всі народи на правах самовизначення здобули свої держави, тільки один український народ на галицьких землях був відданий під польську окупацію» [9, с.147].

На жаль, прагнення українців на той час не були підтримані. Участь повноважних представників ЗУНР у різних міжнародних конференціях свідчила лише про правосуб'єктність держави. Оскільки сам факт участі не є автоматичним її визнанням, то для України це мало скоріше політичне значення.

Цікаву сторінку в історії сприйняття ЗУНР як держави складає позиція держав, які утворилися на руїнах Австро-Угорщини і Росії. Однією з них була Угорщина, яка дозволила на своїй території діяльність представників ЗУНР, а її відносини з українською державою визначали три чинники: політичний, військовий і економічний. Політичний, по-перше, стосувався утворення інтегральної Угорщини з довоєнними кордонами, а отже звідси й територіальні претензії на Закарпаття. По-друге, в офіційному Будапешті були сильні полонофільські тенденції, оскільки уряд М. Карої прагнув в особі Польщі знайти союзника у протистоянні з Чехословаччиною.

Військовий аспект полягав у тому, що угорський уряд був зацікавлений у поверненні своїх вояків з України, де вони перебували як російські військовополонені. У цьому були певні труднощі, оскільки противилася Антанта і вимагала від уряду ЗУНР не пропускати угорських вояків через свою територію, як таких, які заражені більшовизмом.

Проте обидва фактори затьмарював третій, економічний. Саме він виявився найбільш плідним у двосторонніх відносинах. Українці гостро потребували зброї, а угорці – нафти. У цих переговорах основним каменем спотикання було військово-політичне питання. Унаслідок було укладено 8 березня 1919 р. компромісну угоду про залізничне, поштове, телеграфне і телефонне сполучення. Офіційно було оголошено, що сторони домовилися про товарообмін, хоча насправді було досягнуто угоди про постачання українській стороні зброї і боєприпасів взамін на нафту і бензин.

Підписавши відповідні документи, українська делегація поверталася додому. В дорозі її застала звістка про політичні зміни в Угорщині. Вони стосувалися утворення Угорської радянської республіки, а отже й переорієнтації Угорщини на радянську Росію. Проголошення радянської влади в Угорщині могло вплинути й на подальшу долю ЗУНР. Свідченням цього була пропозиція уряду радянської України. Х. Раковський двічі, 7 березня і 9 травня, звертався до уряду ЗУНР про союз на умовах розриву ЗУНР з УНР, прилюдного оголошення ЗУНР про союз з радянською Україною, укладення союзу з нею проти Польщі й Румунії, підпорядкування Української Галицької армії командуванню Червоної армії і призначення в галицькі частини політичних комісарів [12, с.124–125]. Це фактично означало повне підпорядкування ЗУНР більшовицькому

керівництву і перетворення її території на плацдарм для перенесення революції в Європу. Звичайно, що уряд ЗУНР згоди на це не дав, чим зробив перепону більшовицькому наступу на захід. Уряди великих держав цього не оцінили.

Досить прихильно до ЗУНР поставився уряд Т. Масарика, хоча й не зробив жодних кроків до її визнання. Наявні в дослідницькій літературі відомості про повноважну місію ЗУНР в Празі стосуються акредитації дипломатів УНР: представник від ЗУНР С. Смал-Стоцький мав статус заступника посла М. Славинського. Основним напрямом двосторонніх відносин було питання перебування армії УГА на території Чехословаччини [2, с.426, 462, 470–471].

Питання українсько-чехословацьких відносин, передовсім його політико-дипломатичний аспект, постійно стояло на порядку денному у зв'язках між двома державами. Так, протокол наради уповноважених диктатора ЗУНР Є. Петрушевича (11 серпня 1920 р. всі міністри отримали офіційні назви Уповноважених Диктатора ЗУНР. – М.К.) від 25 жовтня 1920 р. за участю державного секретаря закордонних справ С. Витвицького свідчить, що *«д-р Витвицький представив п. Бенешови конечність активного виступу чеського Уряду і потертя змагань Уряду ЗУНР задля визнання тоїж держави. Пан Бенеш прийняв заходи до прихильного відомо, просив о письменний меморандум... Чеський уряд, а зокрема Бенеш, в якій небудь акції прихильній нам мусить бути дуже осторожний, бо дипломатія польська використовує які-небудь його кроки»* [2, с.472–473]. Як видно з цитованого документа, питання про визнання ЗУНР українські дипломати ставили, але празький уряд назагал обмежився фактично вичікуванням і фінансовою допомогою, виділяв кошти для пресового концерну І. Вальдмана у Відні, який підтримував ідею незалежності України. На той час реальна політична ситуація в регіоні вже почала стабілізуватися, а майбутнє ЗУНР виглядало дуже невизначено. Чехословаччина вже вирішила свої спірні питання з Польщею і не бажала двостороннього загострення.

В міжнародному масштабі питання ЗУНР розглядалося на конференції в Генуї у 1922 р. Туди прибув К. Левицький, який 23 квітня вручив Президії конференції документ з вимогою вирішити державне становище Галичини. У документі аргументувалася мета економічного відновлення і закріплення миру в центральній частині Європи. До цього документа були долучені матеріали і статистичні дані, які підтверджували поставлені тези. К. Левицького прийняв прем'єр-міністр Великобританії Д. Ллойд-Джордж, який заявив про свою підтримку вимог західноукраїнської делегації: *«3/4 населення Східної Галичини є української народності і вони того самого походження, мають ту саму мову, ту саму релігію,*

що мешканці України. Поляки держать цей край лише завдяки збройній силі» [11, с.46]. Завдяки Д. Ллойд-Джорджу західноукраїнська проблема була поставлена на порядок денний конференції 10 травня. Під британським тиском було прийнято рішення передати справу до політичної підкомісії конференції, яка на своєму засіданні 16 травня зробила висновок, що проблема Галичини є загрозою миру в Європі. Проте саме вирішення справи вкотре переносилося на невизначений час.

Востаннє в міжнародному масштабі проблема ЗУНР розглядалася у червні 1922 р. на З'їзді Товариств Ліги Націй, який відбувався у Празі. Тоді учасники ухвалили прийняти Західноукраїнське (Галицьке) товариство Ліги Націй у свої члени і звернутися до урядів великих країн вирішити державний статус ЗУНР [2, с.639].

Як видно, ЗУНР не зуміла повністю реалізувати свій значний економічний і військовий потенціал, великі людські ресурси. Її керівники і політичні діячі не змогли подолати внутрішні протиріччя з приводу державного будівництва і зовнішньої політики, внаслідок чого не було повного взаєморозуміння з УНР.

Питання існування ЗУНР упродовж 1919–1920 рр. належало до найбільш суперечливих об'єктів міжнародної політики. Українська державність розбудовувалася в дуже несприятливих міжнародних умовах. Українські національні лідери змушені були постійно відстоювати саме право на існування власної держави. ЗУНР від початку опинилася на перехресті геополітичних, ідеологічних, міжнаціональних та економічних інтересів великих держав, які вбачали себе конструкторами післявоєнної Центрально-Східної Європи. Існування ЗУНР не вписувалося в також у більшовицькі плани поширення революції і вони інспірували проголошення Галицької радянської республіки. Ідеологічна експансія радянських республік, їх дипломатичний тиск вилилися в прямо вороже ставлення до держави галицьких українців, що й показала робота Ризької конференції в 1921 р.

На той час світ ще був недостатньо поінформований про українську проблему, переважав польський чинник. Західні держави зробили основну ставку на Польщу, яку розглядали як бар'єр між новою Росією і рештою Європи. У ставленні великих держав до ЗУНР домінували геополітичні розрахунки та стратегічні інтереси. Саме це й зумовило падіння західноукраїнської держави, яка формально припинила своє існування у 1923 р. Почався новий етап політичної боротьби українців Галичини за свою державність, але вже в зовсім відмінних умовах існування Другої Речі Посполитої. Українська держава, яка мала значний економічний і військовий потенціал, великі людські ресурси опинилася

наодинці зі своїми проблемами і на відміну від інших не отримала міжнародної підтримки.

1. Державний архів Львівської області. – Ф.1245. – Оп.3. – Спр.7.
2. Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. Документи і матеріали. Т.2. Державотворчі й адміністративно-організаційні процеси. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – 712 с.
3. Ukrainian and Poland in documents 1918–1922. Ed. Hunczak T. – New-York–Paris–Sydney–Toronto: Shevchenko Scientific Society, 1983. 2 Vol. – Vol. 1. – X, 468 p.
4. Sprawy polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały. Т.1-3 – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1967. – Т.2.
5. Гудь Б., Голубко В. Нелегка дорога до порозуміння. До питання генези українсько-польського військово-політичного співробітництва. 1917–1921 / Б. Гудь, В. Голубко. – Львів: Українські технології, 1997. – 67 с.
6. Комар В.Л. Утворення незалежних держав після розпаду Російської імперії і східна політика Польщі (1918–1921 рр.) / В.Л. Комар // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія історія. – Спеціальний вип.23. „Піддані та нащадки імперій Габсбургів і Романових”. – Ужгород: Видавництво УжНУ „Говерла”, 2009. – С.80-90.
7. Левицький К. Дипломатична діяльність ЗУНР (1918–1923) / К. Левицький // Літопис Червоної калини. – 1938. – Ч.ХІ.
8. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. 1917-1920 / І. Мазепа. – К.: Темпора, 2003. – 607 с.
9. Назарук О. Галицька делегація в Ризі 1920 р. Спомини учасника / О. Назарук. – Львів, 1930. – 186 с.
10. Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923) / О. Павлюк. – К.: Видавничий дім „КМ Academia”, 1996. – 187 с.
11. Стахів М. Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923. У 5 тт. / М. Стахів. – Скрантон: без вид., 1959. – Т.3. – 199 с.
12. Стахів М. Третя Советська республіка в Україні. Нариси з історії третьої воєнної інвазії Советської Росії в Україну і розвитку окупаційної системи в часі: листопад 1919-листопад 1924 / М. Стахів. – Нью-Йорк: без вид., 1968. – 244 с.

РЕЗЮМЕ

ВНЕШНИЙ ФАКТОР В ИСТОРИИ ЗУНР

Криль М.М. (Львов)

В статье исследован международный фактор в истории ЗУНР. Указаны дипломатические мероприятия украинских лидеров в противодействии попыткам инкорпорации Галиции в состав Польши. Отдельно рассмотрены взаимоотношения ЗУНР с правительствами Чехословакии и Венгрии, подчеркнута их позиция относительно украинского государства в Галиции. Сделан вывод, что вопрос существования ЗУНР в 1919–1920 гг. был одним из наиболее противоречивых объектов международной политики. Украинские национальные лидеры вынуждены были постоянно отстаивать само право на существование собственного государства.

Ключевые слова: Западноукраинская Народная Республика, Восточная Галиция, международная политика, Польша, Чехословакия, Венгрия, украинская государственность.

SUMMARY

THE INTERNATIONAL FACTOR IN THE HISTORY OF ZUNR

M. Kril' (Lviv)

The international factor in the history of West-Ukrainian National Republic (ZUNR) is studied in this article. The diplomatic actions of Ukrainian leaders opposing to attempts of incorporations Halychyna into the Poland is marked. Separately are considered interrelations between ZUNR and governments of Czechoslovakia and Hungary, their attitude to the Ukrainian state in Halychyna is underlined. There is concluded, that problem of existence of ZUNR during 1919-1920 belonged to the most discordant objects of the international policy. Ukrainian national leaders perpetually should assert right to the existence of the proper state.

Key words: West-Ukrainian National Republic, Eastern Galicia, foreign policy, Poland, Czechoslovakia, Hungary, the Ukrainian statehood.